

չունի քրիստոնէական հաւատքի հետ, մինչ ու արիւնն նշանակութիւն չունին երկնքի արքայութեան մէջ:

ԲՈՂՈՒՔԱԿԱՆ ԵԿԵԼԵՑԻՆԵՐ.

ԳԾՐԾԱՆԻԱ.

Լուծերի անձնասպանութեան խնդիրն գրական վիճարանութեան խնդիր է այժմ գերմանական կաթողիկէ և բողոքական թերթերի մէջ: Մի կաթողիկէ քահանայ Վլադս անունով վերջերս մի տետր հրատարակեց, ուր կամենում է ապացուցանել, որ Լուծերն անձնասպան է եղել. բոլոր փաստաբանութիւնն հիմնած է այն տեղեկութեան վրայ, որ Լուծերի մահուանից 70 տարի յետոյ մի ճիշդութիւն հաղորդել է: Դրա ասելով Լուծերի ծառան կաթողիկէ է դարձել և ապա իբրև խոստովանութիւն յայտնել, որ իւր տէրն յուսահատութիւնից անձնասպան է եղել: Բոլոր այս պատմութիւնը մի նմանաբանութիւն է, Յուդայի պատմութիւն և ծընուդ կաթողիկէ կղերի մօթի, ժամանակակից անձանց վկայաբանութեամբ Լուծերը բնական մահով է մեռել և այս փաստն ընդունում են բանիմաց կաթողիկէներն ևս, որոնցից շատերն խիստ դատապարտում են Վլայսին:

— Կրօնական — ընկերավարական շարժումներն արագութեամբ աճում են Գերմանիայում, որի հետեւանքներից շատ երկիւղ են կրում պահպանողականները:

— Բեռլինում Սեպտ. 18-ին մի մեծ ժողով է տեղի ունեցել բողոք յայտնելու համար ընդդէմ Տաճկաստանի, որ անմեղ հայ քրիստոնէաներին հալածում է: Ժողովին ներկայ են եղել 2000 անձից աւելի, որոնց թուումն եղել են և հայեր ու հայուհիք: Ժողովի ղեկավարներն են եղել պատուր Ֆարէր, Լէպսիուս, Իւլիւս Վերներ, պրոֆ. Թոււմայեան: Գովտոր Լէպսիուսը, որ հռչակաւոր պրոֆեսսոր Լէպսիուսի որդին է, անձամբ Փոքր Ասիայ է ուղևորուել և ստուգել տաճկական գազանութիւններն: Այս ուղևորութեան ժամանակ ձեռք բերած փաստերը նա հրատարակել է պահպանողականների բերան «Ույսբոտէ» թերթում և ապա գրքովով: Ի պատասխան Լէպսիուսի զորածների «Հիւս. Գերմ. թերթը» թրքական դեսպանատնից ստացած հերքումներով հանդէս էր եկել, ուստի և ժողովն իւր զայրոյթն յայտնեց այդ թերթի դէմ:

Ինչպէս լրագիրներն հաղորդում են, մի երկրորդ ժողով ևս տեղի է ունեցել Բեռլինում, որին մասնակցել են և ընկերավարականները:

— Հեռագիրն արդէն հաղորդեց, որ պրուսական ոստիկանութիւնը պրոֆ. Թոււմայեանցին վնասել է Գերմանիայից, որ յօգուտ հայերի քարոզութիւններ չանէ: Այսպէս Բարմէն քաղաքում տեղի ունեցած ժողովի պատճառով պատասխանութեան է հրաւիրուած մի գերմանացի հայասեր ևս, այս առթիւ «Ույսբոտէ» գրում է. "O armes Deutsches Reich! (ով խեղճ գերմանական պետութիւն):

— Զուիցերլայում կազմուած հայոց օժանդակող ընկերութեան նման ընկերութիւններ են կազմուել և Գերմանիայում, դրանց հրատարակած հրաւերին ստորագրել են 600 աւելի անձինք զանազան դասակարգերից, որոնց մէջ աչքի են ընկնում նշանաւոր պատուիրները, պալատական քարոզիչներ և գիտնականներ: Ահա այդ հրաւերն:

«Բոլոր քրիստոնէութեան աչքի առաջ վերջին 10 ամսուան ընթացքում տաճկական Հայաստանում 100,000 անդէն քրիստոնէայք են մորթուել. 2500 գիւղեր կողոպտուել և աւերուել են, 568 եկեղեցիք և 77 վանքեր են կողոպտուել և աւերուել, 646 քրիստոնէայ գիւղեր բռնի մահմետականացուել, 328 եկեղեցիք մզկիթի փոխարկուել, 170 հայ քահանայք և 21 բողոքական քարոզիչներ հրաժարուելով իսլամն ընդունել, մորթուել են...»

Ն. Զ.

Christliche Welt-ի 31 հ.ում յառաջ են բերուած երկու նամակներ՝ խմբագրի Պետութիւնների քաղաքականութեան մասին գրած յօդուածների առթիւ, որոնք Արարատի նախորդ համարից ծանօթ են ընթերցողին: Ա. նամակի իմաստն է, թէ ինչպէս դատարանը պատժում է այն ծնողներին, որոնք չարաչար են վարժում իրենց որդիներին հետապնդելու պետութիւնները պարտաւոր են Տաճկաստանին պատասխանատուութեան ենթարկել՝ դէպի իւր հպատակները ցոյց տուած անգթութիւնների համար և թէ Գերմանիայի պարտականութիւնն աւելի մեծ է այն տեսակետից, որ քաղաքական շահեր չունենալով՝ աւելի ընդունակ է գաղափարական սկզբունքներով առաջնորդուելու և բարոյական ճշնումն գործ դնելու: Բ. նամակը բողոքովին հակառակ հայեացքների արտայայտութիւն է: Սորա հեղինակի կարծիքով ամեն պետութիւն պարտաւոր է միայն իւր հպատակներին հովանաւորել և ուրեմն ամեն հարց վերջանում է նորանով, որ հայերը գերմանական հպատակներ չեն. «Բոլոր ազգերի քրիստոնէայ համայնքը պէտք է աղօթէ հայերի կրած նեղութեան համար և օգնէ նոցա, բայց որ և է ազգի աշխարհական պետութիւնը ոչ ինչ գործ չունի:

Հայկական արհաւիրքների հետ: Լուստերական աստուածաբանը չի քաշուում նոյն իսկ իւր մի բարեկամ հարուստ վաճառականի խօսքը յիշելու որով հայերն իբրեւ ամենայնաւաճ մրուր են ներկայանում շատ աւելի վատ քան թուրքերը որովհետեւ () նոքա խաղաղ ժամանակում էլ իրենց առածը չեն վերադարձնում: Եթէ քաղաքակիրթ Եւրոպայում բարոյական հասկացողութիւնն այն աստիճանի այլանդակուել է, որ այսպիսի կարծիքներ առանց ամաչելու յայտնել կարելի է և քրիստոնէութեան անունով նոցա ջատագովողներ գտնել՝ զարմանալի չէ, որ քաղաքագիտական շրջանները շարունակում են հայոց տառապանքների վերայ անտարբերութեամբ նայել, և արեան նորանոր հեղեղների հոսելը կարծես բնական ու իրաւացի բան է նոցա համար: Խմբագիրն ուղղակի պատասխանել վերջին նամակագրին աւելորդ է համարում, բայց կողմնակի աղբու խօսքերով ցոյց է տալիս նորա կարծիքների անհեթեթութիւնը:

Ցածկի դատի պաշտպան ընդգէմ հայերի հանդիսացել է վերջերս երիտասարդ բուսաբան Վ. Զիհէ, որ գիտնական նպատակներով փոքր Ասիա եկած՝ Կիլիկիոյ ափերից ուսումնասիրել է բոլոր հայերի վիճակը, եղել է մինչև իսկ Սսում և իմացել, որ «այդտեղ մի կաթողիկոս է նստում և Երզրումի ու Կ. Պոլսի կաթողիկոսների հետ մէկ տեղ հայ կաթողիկ եկեղեցւոյ բարձրագոյն հոգեւորականութիւնը ներկայացնում»: և ահա իւր այդ ամենաստոյգ ծանօթութիւնները հրատարակել է մի շարք յօդուածներով, ուր հաւատացնում է, թէ քրիստոնեայ եկեղեցիները ոչ մի տեղ այնքան աղատ չեն, որքան տաճկական իշխանութեան ներքոյ, և թէ հայերի իրենց կրօնի պատճառաւ հաւածուելու զրոյցը ցնորք է:

Christliche Welt-ի 35 հ.ում այս առթիւ մի համառօտ յօդուած է գրել հռչակաւոր արարագէտ պրոֆ. Սոցին, ուր պատմական փաստերով ցոյց է տալիս, թէ ինչպիսի աւերիչ ազդեցութիւն են ունեցել և անբարոյական քաղաքականութիւն գործ գրել տաճիկներն անցեալում: իրենց երևան դալու օրից սկսած, և թէ ինչպէս կրօնական անխտորութիւնը նոցա կառավարած երկրներում լոկ խօսք է եղել միշտ և է. ուստի զարմանում է, որ «այսպիսի մի պետութեան վերայ դեռ էլի այնչափ շատ հիացողներ կան»:

Ինքը խմբագիր Ռադէն 34 հ.ում ուշադրութիւն է հրաւիրում թէ Զիհէի, և թէ մանաւանդ զօրա հակառակ Պաստոր Դր. Լեպսիւսի յօդուածների վերայ, որ բաւական ժամանակ Փոքր Ասի-

այի խորքերում՝ Անգորայի և Ազանայի նահանգներում, մնալուց և կատարուած եղելութիւններին ի մտոյ ծանօթանալուց յետոյ, նորերս հայրենիք է վերադարձել և իւր տպաւորութիւնները հրատարակում է Reichshote ազդեցիկ թերթի մէջ, Այդ լուրջ և միանգամայն անկողմնակալ յօդուածներն մեծ ազդեցութիւն են գործել և ահագին շարժում յառաջ բերել. իսկ Լեպսիւս անտեսադիր է ընտրուել օգոստոսի 16-ին Ֆրանկֆուրտում երկրորդ անգամ գումարուած «Բաշն օգնութեան Հայաստանի համար» ընկերութեան, որին մասնակցում են այժմ բազմաթիւ առաջնակարգ անձինք և նոցա թիւն օրըստօրէ աճում է և գործունէութիւնը զօրանում չնայած կառավարութեան հանած արգելքներին, Մի առանձին տետրով ևս հրատարակել է նա իւր ունեցած տեղեկութիւնները, Ռադէն յիշատակելով նորա առաջին յօդուածը և Frankfurter Zeitung թերթից լուրեր քաղելով Վանի սարսափելի կոտորածների մասին, ամենամատահելի վկայութիւններով և անհերքելի փաստերով ապացուցուած է ցոյց տալիս հետեւեալ կէտերը:

Ա. Հայաստանի կոտորածները, որոնց մօտ 100,000 հայեր զոհ են գնացել և որոնց հետևանքն է եղել գրեթէ 2,500 գիւղերի լիակրօնային ու կենդանի մնացածների կիսով չափ բռնի կրօնափոխ լինելը, ուրիշ ոչինչ են, եթէ ոչ տաճկական կառավարութեան վարչական կարգադրութիւն, որ իրագործուելով քրիստոնէից մի ահուելի (գուցէ բոլոր ժամանակ եղածների մէջ ամենամեծ) հալածանքի կերպարանք է ընդունել:

Բ. Այդ կարգադրութիւնը, որի նշանաբանը Կ. Պոլսի կեդրոնական վարչութիւնն է տուել և որի կատարման կրաւորական կամ ներգործական կերպով աջակցել է զօրքը և ոստիկանութիւնը, նպատակ ունէր պետութիւնների երկարատեւ ճնշման ներքոյ, Սուլթանի բուռն դիմադրութեան հակառակ, ընդունել տուած բարենորոգումների ծրագիրն աւերագործելի դարձնել:

Գ. 800,000 հոգուց բաղկացած մի քրիստոնեայ ժողովուրդ ջարդելու, բոլորովին կողոպտելու և բռնի կրօնափոխ անելու պատասխանատուութիւնն ընկնում է անմիջապէս (եւրոպական) պետութիւնների քաղաքական իմաստութեան վերայ, որոնք իրենց քաղաքական իմաստութեան գինը 100,000 հայերի արեամբ վճարել տալուց յետոյ, այժմ անմեղութեամբ լուանում են ձեռքերը կամ մեղն իրար վրայ մեղաւորում: Եթէ քրիստոնէական պետութիւնները Հայաստանից ձեռք բա-

շած լինէին, այսօր ևս այնտեղ թէև վիճակը գեղեցիկ չէր լինի—որովհետև տաճիկ պաշտօնեաների զեղծումները և քիւրդ ազաների բռնութիւնը տարիներէ ի վեր գրեթէ անտանելի էին դարձրել Հայերի կացութիւնը—բայց գոնէ չէին փորձի Հայաստանի քրիստոնեայ ազգաբնակչութիւնը արեան ծովի մէջ խեղդելու և հազարաւոր զիւղեր ու քաղաքներ կողոպտելով ու բռնի կրօնափոխ անելով, քրիստոնէութեան անունը վերացնելու այդ աշխարհից, Այն ամենը, ինչ որ եւրոպական լրագիրներում գրուել է Հայերի ապստամբութեան և անգլիական գործակալների խռովարար ու գրգռիչ ազդեցութեան մասին՝ տաճկաց սուտերի գործարաններից է ելել, տաճիկ դեսպանութեան արթուն հսկողութեան ներքոյ հարիւրաւոր կեղծ լուրեր ու տեղեկագիրներ մատակարարելով հեռագրական գործակալութիւններին ու համաշխարհային թերթերին՝ գոհացումն տալու համար Եւրոպայի պահանջներին, որ կատարուած անուրանալի եղելութիւնների պատճառն էր հարցնում, եթէ քրիստոնեայ մեծ պետութիւնները իրենց համակրութեամբ բաղդաւորեցնէին Ցաճկաստանի այն նահանգները, որոնց բնակիչներն առաւելապէս յոյներ են՝ կոտորածները ճիշդ նոյն եղանակով յունական նահանգներում տեղի կունենային, Իսկ մահմեդական գաղափարներով բոլորովին իրաւացի կը լինէր այդ, որովհետև իսլամի օրէնքը թոյլ չէ կարող տալ երբէք, որ վեհափառ Սուլթանի մահմեդական և քրիստոնեայ հպատակներն հաւասար իրաւաց տէր լինին, Այդ պատճառաւ տասն և ութ տարիներէ ի վեր Հայաստանի համար խոստացուած բարենորոգումները, քանի որ այդ գաւառների աւերմամբ նոքա իրօք անիրագործելի են դարձել՝ թղթի վերայ կմնան, թէև Սուլթանը նոցա գործադրելու համար պատուոյ խօսք է տուել. իսկ պետութիւնների կողմից Սուլթանի հետ նոր յայտագրեր փոխանակելը հայկական հարցի մասին մի անվայել խաղ է, մանաւանդ երբ տաճիկ պաշտօնեաների մինչև երկինք բողոքող եղեռնագործութիւնները Հայաստանում անպատիժ են մնացել մինչև այժմ և կմնան, Օսմանեան պետութեան անբարեկարգելի լինելը վաղուց ապացուցուած է...

Ուրիշ միջոց չէ մնում, բայց եթէ պետութիւններն իրենց վերայ առնեն խնամակալութեան բոլոր պատասխանատուութիւնը, որ նոքա արդէն գործ են զնում Թիւրքիայի վերաբերմամբ:

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ—ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԽԱՉԻ ՆԵՐՔՈՅ

Գիշերոսան այս սեւ արեւի խաւար
Չվհատեցնէ թող քեզ իմ եղբայր.
Վառ աւետաքեր օրոսայ է նշան:
Այդ արշալուսի ընկերն անքաժան

Չե՛ս տեսել, ի՞նչպէս միայլ փոթորկին
Յաջորդում է միշտ լուսագեղ երկին,
Եւ քաղցր ժպտով արեւը պայծառ
Գգտում է կրկին սար, դաշտ ու անտառ ...

Խաչիդ տակ ճնշուած դարձեալ դու յուսմ—
Փրկութեան քո ժամն անշուշտ պիտի գայ.
Արեւմը ներկուեցաւ առաջ Գողգոթան,
Ապա թէ ծագեց սուրբ օրն յարութեան:

Գ. ՅՈՒՆԱՆՈՅԱՆ

